

Van meesterbakker tot SS-Rottenführer

In twee delen verschijnt in Paktijd het verhaal over de lotgevallen van twee Boskoopse vrienden, Johan Ravensberg en Jan Raateland. Zij zijn 21 en 18 jaar oud als Nederland bezet wordt in de Tweede Wereldoorlog. De oorlog is er niet alleen de oorzaak van dat het over is met hun zorgeloze leventje, maar laat hen ook een geheel verschillende afslag in het leven nemen. Jan gaat bij de Waffen-SS, Johan wordt door de bezetter gearresteerd. In dit nummer deel 1.

ERIC STOLWIJK

Mei 1940. Johan Ravensberg en Jan Raateland. Twee katholieke Boskoopse jongens, actief lid van de St. Jozef Gezellenvereniging en van de krontjongband The Farmerfiddlers. Beiden afkomstig uit een middenstandsgezin. Pa Ravensberg is vishandelaar in de Nieuwstraat, vader Raateland bakker aan het Reijerskoop. Johan Ravensberg en Jan Raateland groeien op in het verzuilde Nederland binnen de veilige en vertrouwde katholieke gemeenschap van Boskoop. Twee jongemannen op de drempel van hun volwassen leven.

Johan Ravensberg (geboren op 18 februari 1919) heeft de mulo afgemaakt en kiest voor een kantoorbaan. Op 6 september 1939 plaatst hij een advertentie in het *Boskoopse Nieuws- en Advertentieblad*. Een 'nette jongeman' van twintig jaar biedt zich aan voor administratief of ander kantoorwerk. 'In het bezit van Mulo- en verschillende Handelsdiploma's, kennis van Machineschrijven'. Jan Raateland (geboren op 12 juni 1921) is voorbestemd om z'n opa en vader op te volgen. Opa Raateland is penningmeester van de Centrale Bakkerij in de Nieuwstraat. Deze is in 1920 opgericht door de samenwerkende bakkers. Vader Antonius Cornelis Raateland overlijdt echter op 18 september 1933 op 39-jarige leeftijd plotseling na een kort ziekbed. De weduwe blijft achter

met zeven kinderen, onder wie de twaalfjarige Jan. Zij zet de bakkerszaak op Reijerskoop 143 voort onder de naam Weduwe A.C. Raateland.

Op 18 april 1936 plaatst mevrouw Raateland een advertentie in *De middenstandskrant*, het weekblad van de Nederlandsche RK Middenstandsbond. 'Weduwe vraagt voor haar zoon plaatsing in banketbakkerij of gemengd bedrijf; leeftijd 15 jaar, eenige tijd in bakkerij werkzaam geweest, Br aan Wed. Raateland, Reijerskoop 143, Boskoop'.

Kort voor het uitbreken van de oorlog in Nederland rondt Jan z'n opleiding tot broodbakker af. In het *Leidsch Dagblad* verschijnt op 23 april 1940 een kort bericht waarin wordt gemeld dat de jonge Boskoper in Rotterdam geslaagd is voor het examen van meesterbroodbakker.

Jan Raateland is geslaagd voor de opleiding van meesterbroodbakker. Een toekomst als bakker gloort.

St. Jozefgezellenvereniging en The Farmerfiddlers

Johan Ravensberg en Jan Raateland kennen elkaar goed. Ze komen elkaar tegen bij de St. Jozefgezellenvereniging en zijn beiden lid van The Farmerfiddlers. De vereniging is, zoals veel van deze verenigingen, lid van het zogeheten Kolping-netwerk, een internationaal netwerk van jonge, katholieke arbeiders. Het netwerk is geïnspireerd door de Duitse priester Adolph Kolping. De verenigingen zijn gericht op de ontwikkeling van vakbekwaamheid en op gezelligheid. De St. Jozefgezellenvereniging organiseerde in Boskoop gezellige evenementen voor katholieke jongeren, maar bijvoorbeeld ook *Kolpingsflora*, een eigen bomen- en bloemententoonstelling. Vrijwel alle bijeenkomsten vinden plaats in het RK Verenigingsgebouw aan de

Voor Administratief of ander Kantoorwerk biedt zich aan een NETTE JONGEMAN, 20 jr, in bezit van Mulo- en verschillende Handelsdiploma's, kennis van Machineschrijven.
J. RAVENSBERG, Nieuwstraat 41

Johan Ravensberg biedt zich op 6 september 1939 in de Boskoopse Nieuws- en Advertentieblad aan voor werk.

Weduwe A. C. RAATELAND
Diverse Koekjes, Banket, Chocolade en Suikerwerken
Nieuw beschikt op voor diverse Gebak, Gebakjes, Luxe Broodjes, Drentsche Stoeten, enz., enz.
Weduwe A. C. RAATELAND

De weduwe Raateland laat in september 1936 via een advertentie aan haar Boskoopse klanten weten dat zij de bakkerswinkel van haar overleden man voortzet.

KENNISGEVING
Vanaf heden zal de beheerder van ons filiaal Reijerskoop 143 (v.d. Me. de Wed. RAATELAND) zijn:
N.V. CENTRALE BAKKERIJ
P. B. A. BOEKRAAD

De Centrale Bakkerij laat in januari 1942 in een advertentie aan de Boskopers weten dat de bakkerswinkel van de weduwe Raateland een nieuwe beheerder heeft.

De krontjongband The Farmerfiddlers. Met helemaal links Johan Ravensberg en tweede van rechts Jan Raateland.

Rozenlaan, de latere Rozenburcht. Op 20 mei 1939 wordt Johan Ravensberg geïnstalleerd als de nieuwe senior van de Boskoopse vereniging.

Vaak worden deze bijeenkomsten opgeluisterd door The Farmerfiddlers, een zogenaamde krontjongband. Krontjong is een muzieksoort die ontstaan is op Java en zich rond 1900 breder verspreidde. Blijkbaar tot in Boskoop, waar ook The Farmerfiddlers gebruikmaken van gitaar, ukelele en banjo's. Jan Raateland is de leider van de band. Zowel de gezellenvereniging als de krontjongband heeft geregeld positieve recensies in de *Boskoopse Courant*. Bijvoorbeeld medio augustus 1939 bij de tentoonstelling *Kolpingsflora*.

In De Maasbode wordt kort verslag gedaan van de bloemententoonstelling Kolpingsflora in Boskoop. Met aandacht voor The Farmerfiddlers. Raateland en Ravensberg maken regionaal furore met hun krontjongband.

In het Kolpingsblad van 20 mei 1939 de aankondiging van een bloemententoonstelling van de St. Jozef Gezellenvereniging en een optreden van The Farmerfiddlers.

NSB

Augustus 1939 is ook de maand waarin in ons land de mobilisatie begint. De Tweede Wereldoorlog werpt z'n schaduw vooruit. Ruim een half jaar later vallen de Duitsers ons land binnen. Hoe de sfeer in Boskoop was bij het uitbreken van de oorlog, is niet meer precies te achterhalen, zo staat te lezen in het boek *Boskoop 1940–1945* van journalist Sjaak Blaazer. 'Natuurlijk is men bang en gespannen, maar de meeste Boskopers gaan die dag naar school en naar het werk. Wat moet men anders?' Angst en onzekerheid leven bij diegenen die een familielid in het leger hebben. Bij de mobilisatie zijn naar schatting vierhonderd Boskopers onder de wapenen geroepen. Hoe zullen zij het hebben? Wat gaat er met hen gebeuren? Zijn zij aan het vechten? Behalve deze onzekerheid is er de aanwezigheid van Boskopers die lid zijn van de Nationaal-Socialistische Beweging in Nederland (NSB). Een politieke partij die de ideologie van het nationaalsocialisme omhelst en tijdens de oorlog collaboreert met de bezetter. Verwacht wordt dat zij de Duitsers zal helpen. De in 1933 opgerichte partij heeft vooral aanhangers bij de middenstandsklasse. De NSB is in Boskoop niet geweldig groot, aldus Blaazer in zijn boek. 'Slechts van een enkeling is bekend dat hij NSB'er is. Bij de verkiezingen speelt deze partij in Boskoop nauwelijks een rol. Wel worden bij de Provinciale Verkiezingen van 1939 128 stemmen op de NSB uitgebracht. Maar dat zijn

toch 13 stemmen minder dan in 1935. Bij de Tweede Kamerverkiezingen in 1937 geeft Boskoop 84 stemmen aan de NSB. Aan de gemeenteraadsverkiezingen in Boskoop wordt door de NSB niet meegedaan.'

In het boek *Boskoop in de beweging van deze tijd (1920–1946)* van J.J. Steenbakker Morilyon Loijzen (een Boskoopse gemeente-ambtenaar) staat dat er op eerste dag van de oorlog in ons dorp vier mensen worden gearresteerd omdat ze lid zijn van de NSB. Twee dagen later wordt een vijfde persoon aangehouden. Ze worden vastgehouden in het Jeugdhuis, later worden ze naar Den Haag gebracht. Die dagen komt er bovendien een stroom vluchtelingen binnen ons land op gang. In Boskoop worden 1652 vluchtelingen opgevangen.

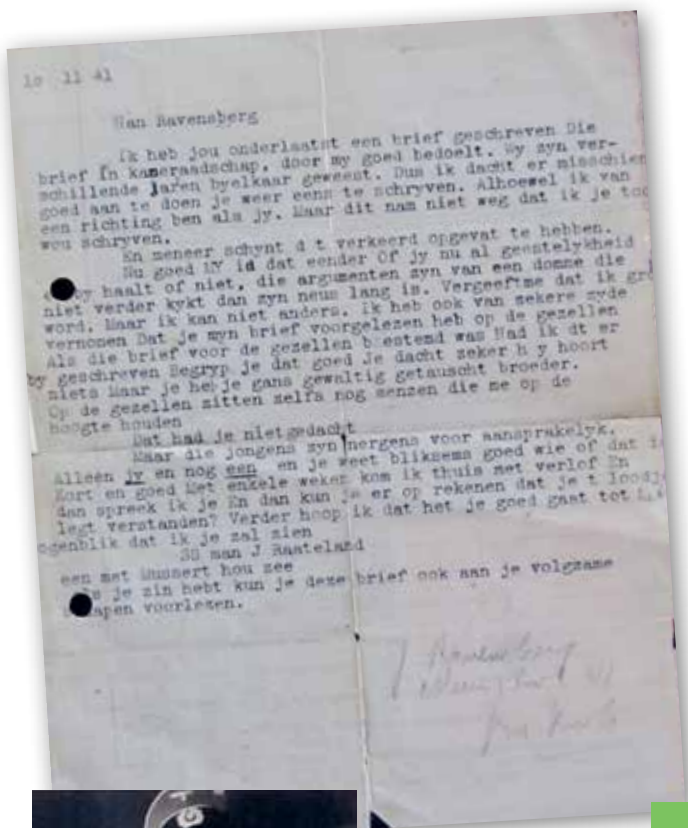
De eerste oorlogsdagen worden bij de families Raateland en Ravensberg waarschijnlijk heel verschillend beleefd. Bij de familie Ravensberg is er de breed gedeelde onzekerheid over de Duitse aanval. Bij de familie Raateland spelen vermoedelijk dubbele gevoelens. In dit gezin is namelijk al enige tijd sprake van sympathieën voor de NSB. Hoe zullen hun plaatsgenoten hierop reageren? Worden ook zij opgepakt? Onduidelijk is wanneer enkele leden van het gezin Raateland de sympathie voor de nationaalsocialistische leer heeft omgezet in een lidmaatschap. Als een familielid na de oorlog wordt verhoord door de politieke recherche, zegt zij dat broer Jan al in 1938 lid werd van de NSB. In sommige officiële stukken wordt echter de datum van 2 mei 1941 genoemd. Een datum die later in dit verhaal meer 'kleuring' krijgt. Zeker is dat vier en mogelijk meer gezinsleden uiteindelijk lid worden van de NSB. Ondanks de officiële waarschuwingen die de rooms-katholieke kerk laat uitgaan tegen de beweging. En ondanks het verbod in 1935 van de kerk om lid te worden van de NSB, iets wat door Jan Raateland als vooraanstaand lid van de St. Jozef Gezellenvereniging meegewogen zal zijn.

Want waarom kiezen doorgaans nuchtere Boskopers en een aantal leden van het gezin Raateland voor de NSB? Waarom kiest Jan Raateland, net geslaagd voor het bakkersexamen en voorbestemd om een florerende bakkerszaak over te nemen, voor dit omstreden gedachtegoed? Dat komt waarschijnlijk vooral door de economische en politieke omstandigheden. De in 1929 uitgebroken internationale economische crisis leidt tot een grote werkloosheid. Ongeveer twintig procent van de beroepsbevolking is werkeloos. Ook in Boskoop zijn veel mensen zonder werk. Het nationaalsocialistische gedachtegoed geeft sommigen perspectief in een onzekere wereld.

Krijgsmacht

Jan Raateland is een van hen. Op 2 mei 1941, een jaar na de Duitse inval, treedt hij in Duitse krijgsmacht. Hij treedt toe tot de Waffen-SS, Standarte Westland. De SS was een berucht onderdeel van de Duitse krijgsmacht, dat bestond uit Duitsers, Oostenrijkers en vrijwilligers uit de bezette landen. Zoals Nederland. Zoals Jan Raateland. De Standarte Westland werd op 26 mei 1940 speciaal opgezet voor de Nederlandse en Vlaamse vrijwilligers. Vanaf november van dat jaar maakte het regiment deel uit van de nieuw opgerichte Waffen-SS-divisie Germania. Deze werd vanaf juni 1941 tot het einde van de oorlog ingezet aan de diverse fronten, vooral aan het oostfront in de strijd tegen wat men het bolsjewisme noemde. Van 2 mei 1941 tot en met 17 augustus 1942 wordt Raateland opgeleid. Aan zijn voorafmalige maten in Boskoop, onder wie Johan Ravensberg, vertelt hij dat hij aan het front strijdt. Het blijft onduidelijk in hoeverre dat echt het geval was. Mogelijk was hij nog in Duitsland in het kader van zijn opleiding.

Zeker is dat hij in november 1941 wordt beëdigd als SS-Rottenführer. In het Nederlands: sectieleider. Een bescheiden functie waarin de SS-Rottenführer leiding geeft aan een aantal mensen. Het is mogelijk deze officiële gebeurtenis die de Boskoper ertoe

weer eens te schrijven. (...) En meneer schynt dit verkeerd opgevat te hebben. Nu goed mij is dat eender of jy nu al geestelykheid erbij haalt of niet, die argumenten zyn van een domme die niet verder kykt dan zyn neus lang is.'

Raateland vertelt dat hij weet dat Ravensberg de brief heeft voorgelezen aan diverse andere leden van de Sint Jozefgezellenvereniging. 'Als die brief voor de gezellen bestemd was had ik dat er zeker by geschreven [...]. Je heb je gans gewaltig gatauscht [geweldig vergist] broeder. Op de gezellen zitten zelfs nog menzen die me op de hoogte houden. Dat had je niet gedacht. Maar die jongens zyn nergens voor aansprakelyk. Alleen jy en nog een en je weet bliksems goed wie of dat is. Kort en goed. Met enkele weken kom ik thuis met verlof. En dan spreek ik je. En dan kun je erop rekenen dat je 't loodje legt verstanden [begrepen]? Verder hoop ik je dat het je goed gaat tot het ogenblik dat ik je zal zien'.

Ondertekend door 'SS man J Raateland, een met Mussert hou zee'. 'Hou zee' was de groet die NSB'ers gebruikten.

Arrestatie

Een dergelijke schriftelijke bedreiging van een SS'er kan bijna niet zonder gevolgen blijven. En dat blijkt ook. Jan Raateland wacht niet tot hij met verlof komt, maar hij schakelt zijn machtige vrienden in om de rekening te vereffenen. Op 31 december 1941 verschijnt de Duitse Ortskommandant op Nieuwstraat 41 om Johan Ravensberg te arresteren. Op 9 januari 1942 schrijft burgemeester Verkerk een briefje aan de 'Heer Commissaris der provincie Zuid-Holland' dat twee van zijn ingezetenen zijn gearresteerd door de Duitse politie. Een ervan heeft zich misdragen in de bioscoop, de ander is gearresteerd 'wegens den inhoud van zijn brieven aan een vroegeren vriend, die thans aan het oostfront strijdt.'

10 november 1941. Jan Raateland stuurt een dreigbrief naar z'n voormalige vriend Johan Ravensberg. Als de SS-man met verlofis, zal hij Ravensberg weleens even te grazen nemen.

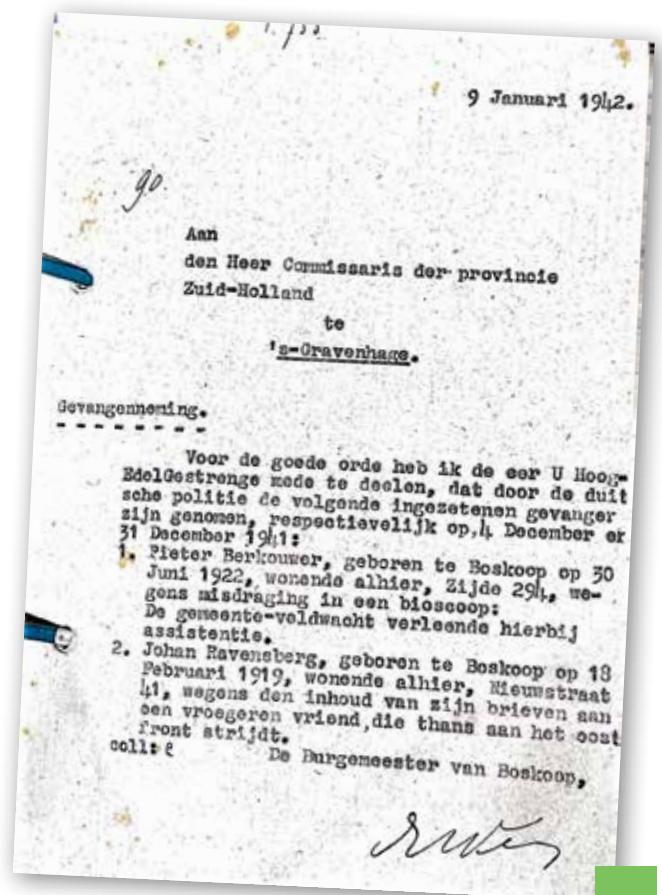
Bij de brief van 10 november 1941 stopt Jan Raateland een foto van zichzelf in SS-uniform. Waarschijnlijk om zijn schriftelijke bedreiging kracht bij te zetten.

aanzet om een aantal brieven te schrijven aan Johan Ravensberg, zijn Boskoopse vriend voor wie hij ook mogelijkheden ziet om carrière te maken in vreemde krijgsdienst.

Het is onduidelijk wanneer Raateland de eerste brief schrijft. Waarschijnlijk ergens in september 1941. In die brief probeert hij zijn vriend van de St. Jozefgezellenvereniging en de krontjongband The Farmerfiddlers te overtuigen om ook te kiezen voor een carrière bij de Waffen-SS. De brief is niet bewaard, maar Ravensberg maakte er aantekeningen van. En deze zijn wel terug te lezen. Raateland zegt: 'Ik zit op dit moment in de Waffen SS. Daar ben ik als Hollands Nationaal Socialist werkelijk trots op.' En: 'Ik ben werkelijk blij dat ik mijn leven kan geven voor mijn ideaal.' En: 'Jij zou nog zo'n goede kameraad zijn. Als je nu aan onze zijde stond. Je zou het ver kunnen schoppen.' En: 'Het was jammer dat ik je niet kon overtuigen.'

Ravensberg beantwoordt de brief, maar ook deze reactie is niet bewaard. Duidelijk is wel dat dat antwoord niet positief was. Volgens Berrie Ravensberg, de jongste zoon van Johan, heeft zijn vader geantwoord: 'Wat ben je aan het doen? Pas maar op dat je niet aan de verkeerde kant van de geschiedenis komt te staan.' Hoewel dit nergens vastligt, past de reactie van Raateland hier wel bij. Hij is furieus, zo valt te lezen in zijn brief van 10 november 1941. Deze getypte brief is wel bewaard en laat zich lezen als een heuse dreigbrief.

'ik heb jou onderlaatst een brief geschreven. Die brief in vriendschap, door mij goed bedoelt. Wy zyn verschillende jaren bij elkaar geweest. Dus ik dacht er misschien goed aan te doen je

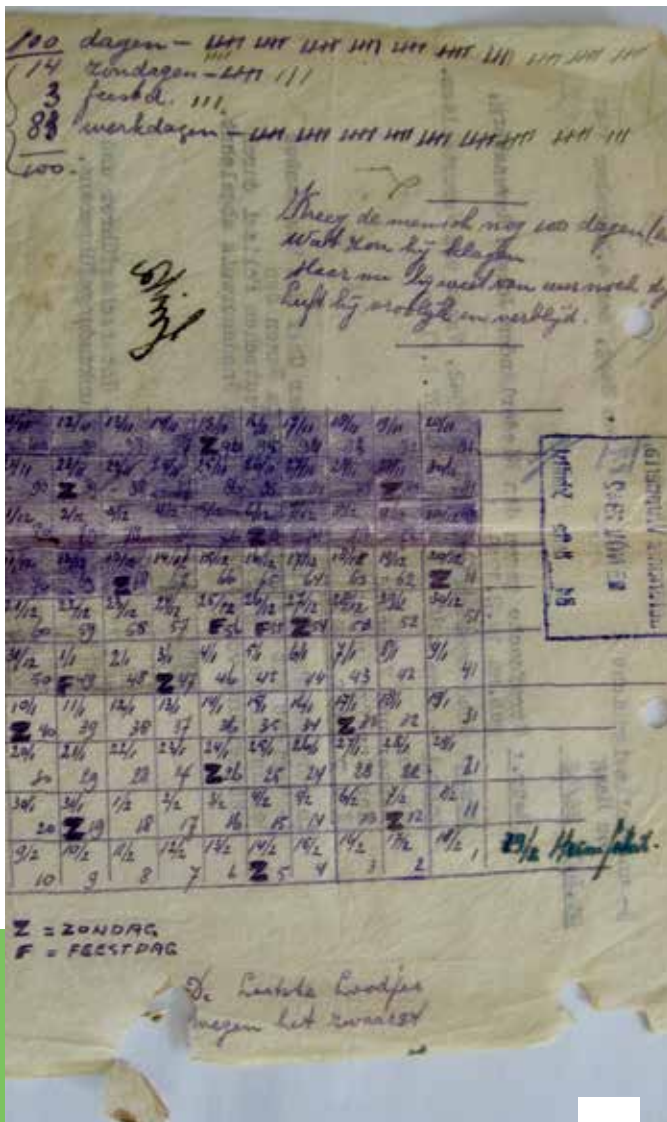

9 januari 1942. In een briefje aan de commissaris van Zuid-Holland laat burgemeester Verkerk weten dat Johan Ravensberg is afgevoerd door de Duitse politie.

Johan Ravensberg wordt afgevoerd naar de strafgevangenis in Scheveningen, later bekend als het Oranjehotel. Vele verzetsmensen worden daar opgesloten. Op de muur van zijn cel staat een tekst: 'Hier zit geen schorremorrie, maar Hollands Glorie'. Ravensberg kan zich hierin vinden. In een korte rechtszaak wordt Ravensberg veroordeeld voor Wehrmachtsbelediging, sabotage en landverraad. Ondanks deze zware verdenking krijgt hij slechts één jaar cel. Volgens eigen zeggen omdat men in hem, ondanks alles, nog wel 'een goed toekomstig nazi' ziet. Een jaar 'opvoeding' in Duitsland zou daarbij vast helpen. Johan Ravensberg wordt afgevoerd naar de gevangenis in Wuppertal, Duitsland. Niet bepaald een humaan instituut. Dwangarbeid, stenen bikken, honger en vernedering zijn z'n dagelijkse lot. Alles wordt in het werk gesteld om de eigenwijze Nederlander geestelijk te breken. Of de 'kwestie-Ravensberg' de Boskopers over de streep helpt of niet, dat blijft gissen, maar zeker is dat de familie Raateland het in Boskoop voor gezien houdt. In januari 1942 stopt moeder Raateland met de bakkerswinkel aan het Reijerskoop. De eigenaar, de Centrale Bakkerij, stelt P.B.A. Boekraad aan als nieuwe beheerder. Mevrouw Raateland vertrekt met haar vijf thuiswonende kinderen naar een woning in de Obrechtstraat in Utrecht. Waarom? In Boskoop gaat het verhaal rond dat het gezin is weggepest. Een verklaring van de familie is nergens officieel vastgelegd. Een van de redenen is dat het verhaal van Nederland en de sympathie voor het nationaalsocialisme geen populair

hoofdstuk vormen in de geschiedschrijving. Ook niet in Boskoop. Het verhaal van het verzet is, begrijpelijk, populairder. Dat wil niet zeggen dat dit 'grijze verleden' niet interessant is. Het verhaal van 'goed en fout' is niet zo zwart-wit als soms is opgetekend. Ook niet bij de familie Raateland? Dat is de vraag. Na de verhuizing naar Utrecht raakt het gezin uit het zicht. Zeker is dat moeder in de loop van 1943 overlijdt. Dat wordt na de oorlog door diverse gezinsleden bevestigd. De kinderen blijven tot eind 1944 zelfstandig wonen in de woning in de Obrechtstraat in Utrecht. Daarna worden ze ondergebracht bij familie. Voor zover bekend is nergens vastgelegd waarom ten minste vier gezinsleden kozen voor het nationaalsocialistisch gedachtegoed. In een katholieke familie. In een behoudend Boskoop. De nieuwe beheerder van de Boskoopse bakkerij had geheel andere sympathieën dan z'n voorgangster. Het echtpaar Boekraad nam een Joodse onderduiker in huis. Zij werden allen op 16 augustus 1943 bij een razzia opgepakt door de Duitsers. Bakker Boekraad en de opgepakte onderduiker werden nog dezelfde dag door de goede politieman en verzetsstrijder Wiersema bevrijd. Boekraad dook onder. Zijn vrouw had niet zoveel geluk en heeft enige tijd in Vught gevangengezeten. Gelukkig overleefde het echtpaar de oorlog. ■

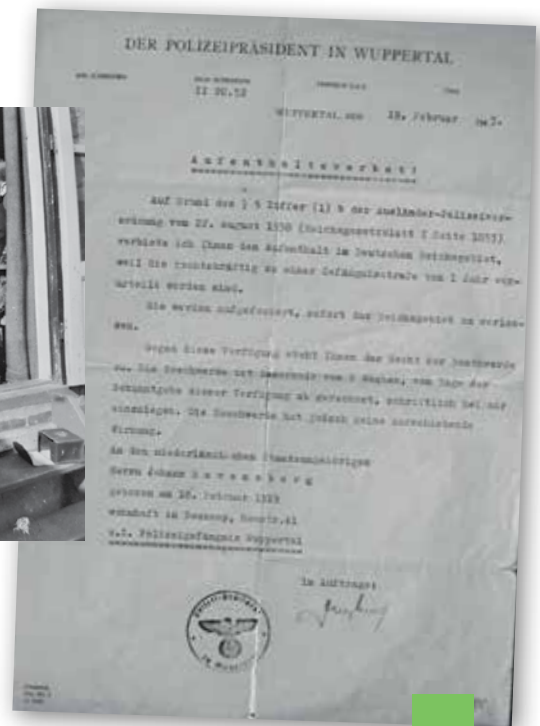
Voor dit artikel is uitgebreid onderzoek gedaan in het Nationaal Archief in Den Haag. Daarbij zijn het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (CABR), het Oorlogsarchief van het Nederlandse Rode Kruis (NRK) en het Centraal register van akten en overlijden van vermisten geraadpleegd.

Johan Ravensberg telt af in zijn cel in Wuppertal. Op een briefje houdt hij de dagen bij.

Jan Ravensberg net terug uit de Duitse gevangenis, koestert zich in de zon.

Johan Ravensberg krijgt bij zijn vrijlating in Wuppertal een brief mee. Hij mag zich niet meer vertonen op Duits grondgebied. Datum: 13 februari 1943.

Tussen Kriegsmarine en Oranjerevue

In twee delen verschijnt in Paktijd het verhaal over de lotgevallen van twee Boskoopse vrienden, Johan Ravensberg en Jan Raateland. Zij zijn 21 en 18 jaar oud als Nederland bezet wordt in de Tweede Wereldoorlog. De oorlog is er niet alleen de oorzaak van dat het over is met hun zorgeloze leventje, maar laat hen ook een geheel verschillende afslag in het leven nemen. Jan gaat bij de Waffen-SS, Johan wordt door de bezetter gearresteerd. Dit is deel 2.

ERIC STOLWIJK

19 februari 1943. Boskoper Johan Ravensberg wordt ontslagen uit de gevangenis in de Duitse stad Wuppertal. Bij zijn vertrek krijgt hij van de Polizeipräsident een officieel bevel mee. Hij moet het Duitse rijksgedrag verlaten. Doet hij dat niet, dan hangt hem een gevangenisstraf van een jaar boven het hoofd. Ook zonder die dreiging had hij daaraan voldaan. Ravensberg heeft net een straf van één jaar achter de rug. Een jaar van dwangarbeid met honger en vernedering. Hij is blij dat hij terug mag naar Boskoop, de Zuid-Hollandse gemeente waarin hij is geboren en opgegroeid. En de plaats waarin hij bevriend was met Jan Raateland. Plaatsgenoot en net als hij lid van de Sint Jozefgezellenvereniging en de krontjongband The Farmerfiddlers. Maar ook de Jan Raateland die lid is geworden van de NSB en zich daarna heeft aangesloten bij de Waffen-SS. De Jan Raateland die aan Ravensberg voorstelde om ook toe te treden tot de Waffen-SS en die geen genoeg nam met een afwijzing.

Vanwege 'Wehrmachtsbelediging, sabotage en landverraad' had Ravensberg een jaar gevangenisstraf gekregen. Op 2 juli 1942 had zijn vader reeds een zogeheten 'Gnadengesuch' ingediend bij de autoriteiten. Op 19 oktober van dat jaar oordeelde het Duitse gezag positief over dit gratieverzoek, maar pas op 4 november werd dit aan het Polizeigericht in Den Haag bekendgemaakt. Waarschijnlijk had de procedure geen haast. Bijzonder genoeg moest Ravensberg vervolgens nog honderd dagen zitten.

Boskoop en Brest

In zijn cel houdt Ravensberg de honderd dagen bij, van 11 november 1942 tot en met 19 februari 1943. Elke dag streept hij af. Op hetzelfde blaadje schrijft hij de poëtische tekst 'Kreeg de mensch nog 100 dagen, wat zou hij klagen. Maar nu hij weet van uur noch tijd leeft hij vrolijk en verblijd'. Op 19 februari gaat de deur van zijn cel open. Vel over heen keert Ravensberg in februari 1943 terug naar Boskoop. In Boskoop wordt hij met respect ontvangen. Hij gaat in de vishandel van zijn vader in de Nieuwstraat aan het werk.

Jan Raateland is een van de ongeveer 25.000 Nederlanders die tijdens de oorlog vrijwillig toetraden tot de Waffen-SS. De meeste Nederlanders dienden in de SS-divisie Wiking, die vaak werd ingezet op gevaarlijke plekken aan het front. Zoals in Rusland. Bij Raateland is daarvan geen spoor terug te vinden. De Boskoper rondde zijn SS-opleiding op 28 augustus 1942 af. Normaliter volgde daarna een plaatsing bij een operationele eenheid. Bij Raateland gebeurt er echter iets. Op 3 oktober wordt hij ontslagen vanwege 'laag en oneerlijk gedrag'. Nergens is terug te vinden wat hij precies gedaan heeft. Het oneervolle ontslag bij de Waffen-SS betekent niet het einde van Raatelands militaire carrière. Hij gaat administratief werk doen op het bureau van de stafafdeling beheer van de SS in Utrecht. En op 15 februari 1943 treedt hij in dienst van de Kriegsmarine. De Duitsers hadden kort tevoren de Slag om Stalingrad definitief verloren en de oorlogskansen waren gekeerd. Het was blijkbaar belangrijker dat de Duitse oorlogsmachine werd 'gevoed' dan dat mensen met 'laag en oneerlijk gedrag' werden geweerd. Na een korte opleiding in Oldenburg vertrekt Jan Raateland naar Brest in Frankrijk. Wat hij daar precies gaat doen, is nergens in de beschikbare archiefstukken vastgelegd. Een van zijn zussen verklaart na de oorlog dat hij dienst deed op een U-boot, een onderzeeboot. Dat kan goed kloppen, want deze stad op het schiereiland Bretagne was in de Tweede Wereldoorlog de thuishaven van een grote vloot onderzeeboten en overigens ook van de bekende slagschepen Scharnhorst en Gneisenau.

De enorme duikbootbunkers van 'Festung' Brest in aanbouw. Bij de bombardementen van dit complex raakte Raateland vermist.

Twee van de bunkers, die door de dikke plafonds grotendeels overeind bleven bij de bombardementen.

Het enorme complex in Brest dat de onderzeeboten moest beschermen tegen geallieerde bommen.

De beruchte U-boten in de bunker in Brest, waar Jan Raateland namens de Kriegsmarine heeft gediend.

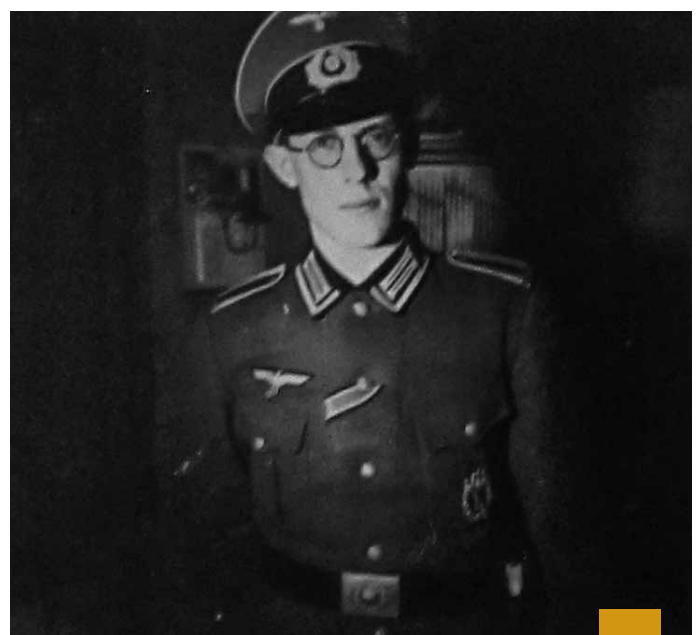
Op de dag dat Raateland aan de slag gaat bij de Kriegsmarine, begint Johan Ravensberg duizend kilometer verderop in Wuppertal aan de laatste vier dagen van zijn gevangenschap. Zonder dat ze dit van elkaar weten, belanden de twee voormalige vrienden in een nieuwe fase. Raateland dient in een stad die al vanaf 1941 geregeld wordt gebombardeerd door de geallieerden, in een land waar de bezetter zich steeds nadrukkelijker laat gelden. Omdat de oorlog voor de Duitsers niet meer voorspoedig verloopt, is de fluwelen handschoen van het eerste oorlogsjaar uitgetrokken. Ook in Boskoop moeten jongemannen zich melden voor de Arbeitseinsatz. Sommigen duiken onder. Geallieerde piloten en joodse onderduikers worden verborgen gehouden.

Laatste oorlogsfase

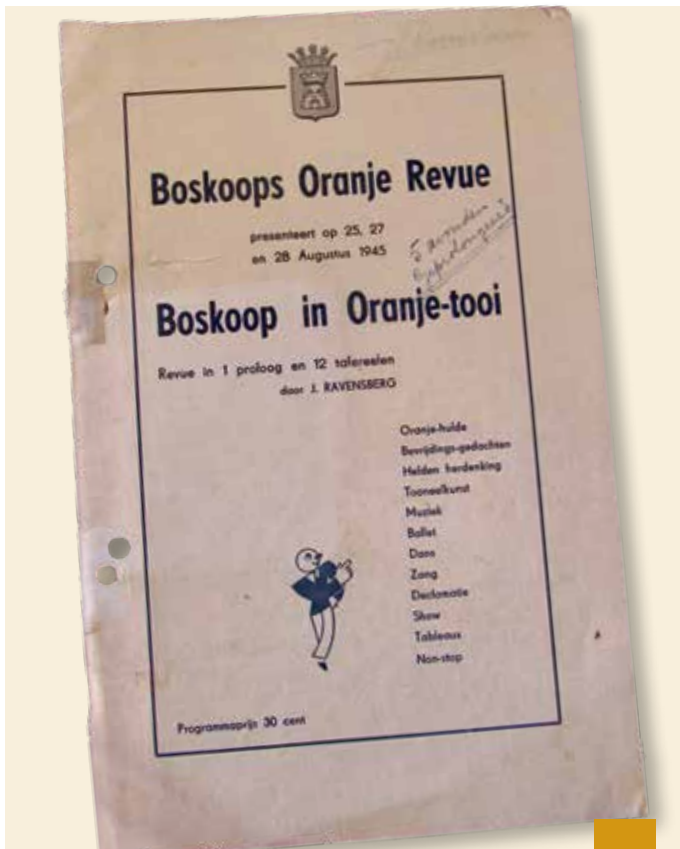
Boskoop krijgt 'een totaal gebrek aan voedsel', aldus Sjaak Blaazer in zijn boek *Boskoop 1940-1945*. Op 10 december 1944 houdt de gaslevering op, zodat koken moeilijk wordt. De gemeente heeft hiermee rekening gehouden en een dag later beginnen de centrale keukens, oftewel de 'gaarkeukens', al te draaien. Steeds meer Boskopers zijn gedwongen hiervan gebruik te maken. Het is het begin van de Hongerwinter.

Zover is het nog niet wanneer Raateland in maart 1944 op verlof is in ons land. Blijkbaar heeft hij een meisje leren kennen, want op 19 maart verlooft hij zich met Hannie Visser uit Alkmaar, die verder in de dossiers niet voorkomt. Het koppel maakt zijn verloving bekend via een korte advertentie in de krant. Daarbij staat dat Raateland in dienst is van de Kriegsmarine. Het is echter onwaarschijnlijk dat hij met Hannie Visser is getrouwd. Nergens wordt dit vermeld en het is een cruciale fase in de oorlog; lang kan zijn verlof nooit geweest zijn.

Ook Johan Ravensberg verzet z'n zinnen. Van 17 tot en met 22 juli maakt hij met Adam Ravestein een kanotocht door Utrecht, Gelderland, Noord-Brabant en Zuid-Holland. De kanotocht wordt in woord en beeld vastgelegd in een 'kroniek', die nog altijd in bezit is van Johans zoon Berrie. De twee jonge Boskopers zijn door het verloop van de oorlog positief gestemd; het optimisme en de veerkracht spatten er vanaf, zelfs als het duo in Noord-Brabant ergens logeert en wordt beschoten door een

Jan Raateland poseert in z'n SS-uniform.

De voorkant van het programmaboekje van de eerste Oranjerevue.

In Brest krijgt Jan Raateland het intussen steeds zwaarder. Tussen 7 augustus en 18 september werpen de geallieerden tijdens ruim driehonderd missies meer dan duizend ton aan bommen op het havencomplex. De bunkers waarin zich de U-boten bevinden, zijn een belangrijk doel en er is zwaar geschut nodig om ze te beschadigen. Enkele van de enorme bunkers bestaan nog altijd en worden gebruikt door de Franse marine. Het betonnen dak van een van de bunkers, die plaats bood aan twintig U-boten, is 6,2 meter dik.

Bevrijding

Op 18 september 1944 geven de Duitsers zich over in Brest. De stad ligt grotendeels in puin, de onderzeebootbasis en de Duitse troepen verkeren in chaos. Onduidelijk is waar Raateland zich op dat moment bevindt. Zeker is wel dat hij op 30 september als vermist wordt opgegeven. Hij zou het laatste gezien zijn op 21 september. Op 13 november leest de familie in een brief van de NSDAP, waarvan de SS een afdeling is, dat Jan Raateland vermist wordt. In een document van het Nederlandse Rode Kruis wordt later vermeld dat hij 'zwaar gewond' is geraakt. Meer gegevens ontbreken.

Op 5 mei 1945 wordt voor het eerst na vijf lange jaren de Nederlandse vlag gehesen op het Boskoopse raadhuis, op 9 mei vertrekken de laatste Duitsers. De komst van Canadese militairen betekent dat ook Boskoop is bevrijd. Voor Johan Ravensberg het teken om een plan dat vermoedelijk al langer rijpte uit te voeren: hij begint met het schrijven van een theatervoorstelling. Zijn idee wordt omarmd door de bevrijde Boskopers. De eerste Oranjerevue wordt op 25 augustus opgevoerd in het R.K. Verenigingsgebouw (Rozenburcht) aan de Rozenlaan. *Boskoop in Oranjetooi* gaat over Oranje en de bevrijding, met de personages Bluf en Blaf. Ravensberg voorziet drie voorstellingen, maar door het grote succes worden het er acht. In totaal bezoeken 4500 Boskopers de revue. Via de lokale krant wordt de bevolking

verzocht om niet meer dan één keer te komen.

Dit succes schreeuwt om een vervolg. Samen met Arie van Helden schrijft Ravensberg de eerste K.P.-revue: *Vier ogen zien meer dan twee*. Deze gaat over het werk van de plaatselijke K.P. De eerste voorstelling is eind oktober. Het openingswoord bij de voorstellingen is van dr. Jac Jaarsma, de plaatselijk leider van het verzet. Ook deze revue wordt, vanwege doorslaand succes, geprolongerd. In mei 1946 volgt een revue die Ravensberg maakt met Van Helden ter gelegenheid van de eerste Bevrijdingsweek. *De Miljoenerfenis* wordt liefst zeven keer opgevoerd in het R.K. Verenigingsgebouw.

In februari 1947 schrijven Ravensberg en Van Helden opnieuw een revue, ditmaal ter gelegenheid van 'een blijde gebeurtenis te Soestdijk', de geboorte van prinses Christina. Opdrachtgever voor de revue *Oranjefeest 1947* is het Boskoops Oranjecomité. De personages Bluf en Blaf keren erin terug.

Zoektocht

In mei 1946 starten familieleden van Jan Raateland een zoektocht naar hem. Ze schakelen daarbij het Nederlandse Rode Kruis in. Diezelfde maand vraagt een zus, die inmiddels in Blaricum woont, de organisatie om 'de nodige stappen' te zetten om 'nadere inlichtingen omtrent mijn broer te doen verkrijgen'. Het Rode Kruis doet z'n best met een zoektocht in Duitsland en Frankrijk, maar zonder succes. Jan Raateland heeft geen spoor nagelaten, zo lijkt het. Ook de Nederlandse missie tot opsporing van vermiste personen in bezettingstijd vangt bot.

Uiteraard zijn ook de Nederlandse autoriteiten geïnteresseerd in de collaborateur Raateland. In opdracht van het Bijzonder Gerechtshof in Amsterdam doet de Politieke Opsporingsdienst in Utrecht onderzoek. Uit de Duitse administratie worden alle relevante stukken verzameld en familieleden en bekenden worden

Een promotieposter voor De Miljoenerfenis.

is op heden 30 september 1969 door de Minister van Justitie aangifte gedaan van het overlijden op de hieronder vermelde data en plaatsen van de daarbij aangegeven vermisten, zulks bij de ambtenaren van de burgerlijke stand van de gemeente waar de vermiste laatstelijk woonachtig was.

— Won. = Laatste bekende woonplaats. — † = Tijdstip en plaats van overlijden. —

118068	FEER, Jelle van der, 23 augustus 1922, Utingeradeel. Won. Utingeradeel. † 31 december 1943, Oost Europa, zoon van van der Feer, Brant en van de Jong, Jitske.
118054	HAASDIJK, Klaas, 29 juli 1921, Ridderkerk. Won. Ridderkerk. † 18 januari 1945, Oost Europa, zoon van Haasdijk, Leendert en van van Halem, Clasina.
111103	LAUFGANG, Chaim, 28 september 1896, Brzezany, Oostenrijk. Won. Westerbork. † 31 september 1944, Oswięcim, Polen, zoon van Laufgang, Mendel en van Rosenberg, Leja Rachel.
118070	NEBIG, Betje, 28 maart 1916, Amsterdam. Won. Amsterdam. † 30 september 1943, Midden Europa, dochter van Nebig, Meijer en van Waterman, Rachel.
118058	RAATELAND, Johannes Cornelis, 12 juni 1921, Boskoop. Won. Utrecht. † 30 september 1944, West Europa, zoon van Raateland, Anthonius Cornelis en van van Ooi, Mathilda Maria.
100002	STOETZER, Adrianus Antonius Maria, 16 januari 1914, Tilburg. Won. Tilburg. † 31 oktober 1944, Europa, zoon van Stoetzer, Adrianus Johannes en van van der Horst, Antonia.

De advertentie in de Staatscourant van 30 september 1969, waarin het overlijden van Jan Raateland wordt gemeld.

gehoord, maar zij kunnen niet veel vertellen. Ook de verslagen van deze verhoren zijn bewaard gebleven.

Alle zoektochten leiden nergens toe. Op 30 september 1969 komt er een officieel aan de aan de vermissing van Johannes Cornelis Raateland. Op die dag doet de minister van Justitie in Utrecht, de laatste woonplaats van Raateland, aangifte van het overlijden van de Nederlander in vreemde krijgsdienst. Als overlijdensdatum wordt aangegeven: 30 september 1944. De plek van overlijden: West-Europa. Die dag is het precies 25 jaar na de dag van zijn vermissing. Voor de staat is zijn dossier gesloten. Er is zekerheid. Raateland is gestorven in de hel van Brest.

Of toch niet? Volgens Berrie Ravensberg gaat er in zijn familie een hardnekkig verhaal dat Jan Raateland niet is gestorven in september 1944, maar de hel van Brest heeft overleefd en dienst heeft genomen in het Franse Vreemdelingenlegioen. Hij zou gezien zijn in Marseille.

Dit zou goed kunnen, want het legioen is gevestigd in Aubagne, dichtbij de grote Zuid-Franse havenstad. Op de website van het Légion étrangère is precies na te zoeken wie er deel hebben uitgemaakt van het legioen. De naam van Raateland ontbreekt. Dat is niet zo vreemd, want legionairs traden toe onder een nieuwe identiteit. Na één dienstjaar gingen ze onder hun eigen naam dienen. En voor mensen die iets te verbergen hadden, waren er vast nog andere mogelijkheden. Maar of Raateland hierin gediend heeft, blijft in het ongewisse.

Het leven van Johan Ravensberg raakt na de organisatie van de succesvolle revues in een rustiger vaarwater. Op 8 april 1948 trouwt hij met Grad Bosman uit Waddinxveen. De eerste twee jaar van hun huwelijk wonen ze in 't Sunneke aan het Laag Boskoop, later in de Ridderbuurt. Ze krijgen vijf kinderen. Johan besteedt zijn tijd aan z'n gezin, z'n hobby schilderen en z'n werk als boekhouder bij de firma M. Koster. Op 29 november 1982 komt hij te overlijden door hartproblemen.

Hiermee kwam een einde aan een ongewoon verhaal over twee gewone Boskoopse jongens. Twee vrienden. Twee levens aan een verschillende kant van de geschiedenis. ■

Het pas getrouwde stel Johan en Grad Ravensberg in de tuin van huize 't Sunneke aan het Laag Boskoop.

De rouwadvertentie in de Boskoopse Courant die het overlijden van Johan Ravensberg bekendmaakte.

Voor dit artikel is uitgebreid onderzoek gedaan in het Nationaal Archief in Den Haag. Daarbij zijn het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (CABR), het oorlogsarchief van het Nederlandse Rode Kruis (NRK) en het Centraal register van akten en overlijden van vermisten geraadpleegd. Digitaal zijn gegevens van het Frans Vreemdelingenlegioen (Légion Etrangère) te vinden.